

NEVER TELL A LIE WHEN YOU CAN BULLSHIT YOUR WAY THROUGH

On Bullshit

av Trine Antonsen

On Bullshit

- Harry Frankfurt
Princeton University Press
- 2005

Tidlig i 2005 kom Harry Frankfurt, professor emeritus i filosofi ved Princeton University, med en nyttigivelse av sitt mye omtalte essay *On Bullshit*. For å tale med klassisk retorikk må overskriften kunne sies å være et glimrende eksempel på en vellykket gjennomføring av *exordium*, altså det punktet i talen der tilhørernes oppmerksomhet fanges. Spørsmålet som umiddelbart melder seg etter en slik start er om boken fortjener den oppmerksomheten tittelen formelig roper etter. Frankfurt er utdannet analytisk filosof, og i et intervju¹ gjort i forbindelse med utgivelsen av denne boken sier han at det er derfor han er interessert i å analysere og klargjøre begreper generelt og 'bullshit' spesielt. Tittelen gir utsikter til en begrepsanalyse, og primært undersøker Frankfurt begrepet ved å se hvordan *bullshit* arter seg i verden. I tillegg prøver han å besvare spørsmålet om hvorfor det er så mye *bullshit*. Det er gjennom det siste spørsmålet at essayet gjøres interessant, da Frankfurt forklarer dette ut fra filosofiske standpunkter. Han fører oss her inn i en debatt om realisme versus anti-realisme og skeptisisme. Begrepet 'bullshit' analyseres først og fremst i epistemologisk kontekst, og sammenlignes med løgn i forbindelse med hvordan dette forholder seg til sant og falsk. Frankfurt mener *bullshit* truer noe fundamentalt ved sivilisasjonen, nemlig respekten og hensynet til sannhet.

Begrepet 'bullshit' ses i sammenheng med løgn, fordi å komme med *bullshit* er en handling som ligger nært opp til å lyve. Men mens løgnere må vite, eller tro å vite, hva

som er sant for å kunne fremstille noe falsk, tar *bullshitteren* ikke hensyn til sannhet og falskhet. Sannhet og falskhet er irrelevant på veien til *bullshitterens* mål, som er å fremstille seg selv heller enn verden. Vi kan si at å komme med *bullshit* er som å innføre et overflødig premiss i et argument. Premisset, når gjenkjent som *bullshit*, refererer ofte til begreper eller personer med stor autoritet. Det kan også være sterkt følelseladete begreper eller begivenheter, som ved sitt blotte nærvær virker inn på tilhørers vurdering av konklusjonen. Men formelt sett spiller det ingen rolle om dette overflødige premisset er sant eller falsk, fordi det nettopp er overflødig. Det er heller ikke av formale grunner at *bullshitteren* introduserer premisset.

I det nevnte intervjuet trekker Frankfurt frem John Kerry, som var motkandidat til USAs sittende president George Bush ved forrige presidentvalg. Førstnevnte brukte sin heltedige innsats i Vietnam-krigen for å underbygge egen egnetthet som president. Frankfurt betviler ikke denne heltedigheten, men premisset er overflødig i den grad det ikke beskriver en relevant egenskap ved Kerry som president. Jeg synes Frankfurt har valgt et godt eksempel for å vise at våre personlige ambisjoner, ønske om makt og hvordan vi ønsker å fremstille oss selv, kan være motiv for *bullshit*. *Bullshitteren* gir en uriktig representasjon av seg selv, sine motiv og handlinger mot slike mål. Den som behersker *bullshit* uten å bli tatt for det, utøver makt over sine tilhørere. Det er i denne sammenheng Frankfurt mener at høyt utdannede mennesker innehar den arroganse og intellektuelle evne til overbevisning som gjør at de bruker *bullshit* hyppigere enn andre.

'Bullshit' brukes også for å uttrykke tilstander. I boken beskriver Frankfurt en episode der filosofen Ludwig Wittgenstein angivelig ble indignert over sin venn Fania

Pascal som på et sykeleie beskrev egen tilstand med følgende ord: ”jeg føler meg som en hund som har blitt kjørt over”. Til dette utbrøt Wittgenstein: ”det vet du ikke hvordan føles!”. Wittgensteins reaksjon tolkes av Frankfurt som at det er *bullshit* i vennens utsagn han reagerte på. Det var irrelevant om det faktisk var slik at hun ikke visste hvordan en hund føler seg etter å ha blitt overkjørt. Problemet for Wittgenstein var at hun ikke brydde seg om hvorvidt det var sant eller falsk. Det er altså tankeløshet eller løssluppenhet i forhold til omgangen med hva som er sant og falsk som kjennetegner *bullshit*.

Denne tankeløsheten og manglende hensyn til hva som er sant og falsk er viktig for Frankfurt, for hvorfor bruker vi *bullshit* så mye? Frankfurt forklarer ut fra tre grunner: Den første drivkraften er markedet. Det at vi skal selge noe hele tiden, det være seg mobiltelefoner, tidsskrift eller regjeringsalternativ, gjør det viktigere å få tilhørerne til å tro på det vi sier, enn å si noe sant. Den andre beveggrunnen for *bullshit* er demokratiet som krever av sine ansvarlige borgere at de må ha kunnskap og meninger om alt. Den store informasjonsmengden i vår tid gjør denne oppgaven umulig og vi tvinges ut i *bullshit* når vi skal uttale oss om det vi ikke har kunnskap om. Dette synes som en bedre løsning enn å innrømme uvitenhet eller manglende engasjement.

Den tredje og siste grunnen til *bullshit* er mer interessant, og Frankfurt gir dette alt for liten plass i essayet da det kun kommer frem på de tre-fire siste sidene. Personlig synes jeg disse sidene var de mest interessante i hele essayet. Jeg synes at en god roman gjerne kan slutte når den er på sitt mest intense, men en filosofisk tekst bør bruke mest plass på det som fremtrer som mest sentralt. Det kan virke som Frankfurt har begynt sine undersøkelser på første side av essayet med nysgjerrighet på begrepet ’*bullshit*’, mens han først mot slutten virkelig kommer til det som reelt sett er bakgrunnen for at han reagerer på fenomenet begrepet refererer til. Den siste grunnen er nemlig mangelen på respekt for sannhet hos skeptikere og anti-realister. Fordi *bullshit* ikke tar hensyn til hva som er sant og falsk er det en større trussel mot respekten og hensynet til sannheten enn hva løgn er. Dette er Frankfurts primære påstand i essayet. I boken er Frankfurt dessverre ikke særlig tydelig på hvorfor dette er så viktig, men understreker i det nevnte intervjuet at respekten og hensynet til sannheten er selve fundamentet for sivilisasjonen. Men altså; uten argument.

Bullshit har sitt opphav i skeptisisme og anti-realisme, hevder altså Frankfurt, og jeg skal kort skissere argumentet som skal vise dette. Først forutsetter Frankfurt at for å lyve må man vite fakta, og for å vite fakta må det finnes noe som er bestemt av en objektiv og ytre verden, og som

kan vites. Det forutsettes videre at det er en forskjell på å fremstille noe feil og riktig, og at det i hvert fall i noen tilfeller er mulig å peke på denne forskjellen. Konklusjonen er at den som ikke aksepterer dette kun har to alternativer. Det første alternativet er å avstå fra forsøk på både å fremstille sannheten og å lyve. Altså tier man. Det andre er *bullshit*; man fortsetter å lage påstander som later til å beskrive hvordan verden er uten å ta hensyn til hva som er sant eller hva som er falsk.

Argumentets gyldighet synes å hvile på flere premisser enn det som kommer til uttrykk i boken, men at essayet med dette forstås som en skarp kritikk av disse retningene innenfor filosofien vises tydelig. Det er rett og slett skeptisismen omkring hva vi kan vite om den ytre verden som leder oss mot *bullshit*. Hvis vi ikke tror vi kan ha pålitelig kunnskap om hvordan verden virkelig er, tyr vi til *bullshit* når vi likevel prøver å beskrive den. Frankfurt sier at når skeptikeren eller anti-realisten ikke kan være sannferdig i omgang med fakta, vil han heller forsøke å være sannferdig om seg selv. Frankfurt kaller dette siste å være oppriktig, noe han kontrasterer mot det å være korrekt, hvilket vil si at man er sannferdig overfor den ytre verden. Som eksternalistisk fundamentalist mener Frankfurt at fundamentet for kunnskap ligger i den ytre verden og ikke i selvet. Med andre ord; Frankfurt mener at for å vite om oss selv må vi først vite om andre ting. Heller ikke en internalistisk fundamentalisme eller eksistensialisme er tilfredsstillende for Frankfurt. Dette begrunner han med at selvet er mer flyktig enn naturen ellers, og at det ikke finnes noe teoretisk grunnlag for å si at selvet er lettere å få kunnskap om enn verden. På bakgrunn av dette mener han at også eksistensialisme fører til *bullshit*.

Disse avsluttende betraktningene i essayet er interessante, selv om jeg føler at Frankfurt ikke har grepet dets potensial på en skikkelig måte. Men; dette gjør ikke at boken ikke er verdt å lese. Den har helt klart sine høydepunkter også utenom den avsluttende diskusjonen, om enn av mindre filosofisk karakter. La meg bare kort fortelle om Frankfurts undersøkelser av ’*bullshit*’ og nærliggende begreper slik disse behandles i *Oxford English Dictionary*. Her kommer han med flere bemerkninger som gjør boken til en ganske artig leseropplevelse. Blant annet finner han det nødvendig å studere betydningen av de to ordene ’*bull*’ og ’*shit*’. Dette leder selvfølgelig til en utlegning av vårt forhold til *shit* og ekskrementer. Han mener at grunnen til at vi synes ekskrementer er så frastøtende er at det er en representasjon av døden som vi selv produserer. Det har blitt kommentert at Frankfurt her avslører hva en filosof tenker på under sine toalettbesøk.

Til tross for historier som denne må konklusjonen være at Frankfurt burde ha disponert plassen bedre til for-

del for behandlingen av skeptisisme. Jeg synes det henger flere spørsmål i luften etter lesningen av essayet, og de store forventningene tittelen skapte er ikke innfridd. Det kan stilles spørsmål ved om Frankfurt har klart å komme med noen nye innsikter av vesentlig betydning gjennom sine analyser. Men analysene er selvfølgelig oppklarende for å skille mellom det som er og det som ikke er *bullshit*, og han har i tillegg et godt poeng i å skille det av fra løgn.

At Frankfurt har truffet sitt publikums interesse synes klart da *bullshit* er et fenomen som opptar mange, selv om dette publikummet kanskje ikke først og fremst er filosofer. Begrep som *'bullshitartist'* eller *'bullshitkunstner'* er populære, og fenomenet som *bullshitbingo* er også et eksempel på dette. *Bullshitbingo* er en type bingo der typiske *bullshit*-begrep å la 'synergieffekt' og 'proaktiv' er på brettet. Brettet medbringes til politiske møter, forelesninger eller andre arenaer der man mistenker at *bullshit* kan opptre. Man spiller bingo på vanlig måte ved å krysse av ettersom *bullshit*-ordene sies. Den modige kan reise seg og rope

"bingo!" ved fullført rekke.

Man kan altså få noen aha-opplevelser av å lese boken og kanskje også bli mer oppmerksom på *bullshit*. Om *bullshit* bare er negativt lar Frankfurt være opp til oss å vurdere. Min overskrift er et sitat Frankfurt har hentet fra boken *Dirty Story* av E. Ambler. Her gir en far et råd til sønnen sin: "Never tell a lie when you can bullshit your way through". Budskapet synes å være at *bullshit* er å foretrekke fremfor løgn. Årsaken til dette er at vi, når vi sammenligner med løgn, ikke reagerer like avvisende på *bullshit*. Det er ikke en like stor fornærmelse å bli utsatt for *bullshit* som for løgn. Frankfurt bedyrer at *bullshit* derfor kan være et slags verktøy for oss, og han er usikker på om det er ønskelig at vi klarer oss uten. Faktisk overlater han til leseren å gjøre de normative vurderingene. Å gi utfordringer til leserne er greit nok, men grunnlaget han frembringer for å gjøre denne vurderingen er svakt. Det slår meg at dette også kan være grunnen til at han selv ikke kommer til noen avgjørelse.

trine.antonson@hf.uio.no

---

¹Intervjuet er tilgjengelig på Internettssidene til forleggeren: <http://www.pupress.princeton.edu/video/frankfurt/> (25.10.05)